

la baza apariției unei grupe ceramice crearea unei **formule stilistice** noi în funcție de **procedeele formative** proprii care sînt „definite și explicate în raport cu cele două grupe coexistente“ (pl. 11) din care una a servit ca **model** iar alta ca **termen de polarizare**. Noul se realizează la nivelul subgrupelor sau al variantelor picturale și desprind „caracterul mutaționist al formulelor stilistice“.

În realizarea acestui volum autorul a dovedit formația unui enciclopedist, cu cunoștințe durabile în domenii diferite: istoric, arheologic, artă, etnografie cît și noțiuni privind teoria mulțimilor care i-au permis concentrarea informațiilor privind evoluția decorului pictat al grupelor și subgrupelor de stil AB și B în acest grafic complex. Graficul privind formarea grupelor stilistice cuprinde totalitatea informațiilor referitoare la grupele ceramice de stil AB și B, ce se pot da în momentul de față și constituie un instrument de un real folos, precis și operativ, la îndemîna chiar și a nespecialiștilor în domeniul culturii Cucuteni.

Autorul a dat dovada unei înțelegeri profunde și depline a tuturor aspectelor ce caracterizează evoluția culturii Cucuteni în întreaga ei arie de răspîndire de-a lungul întregii ei evoluții în timp. Totodată se aduce în discuție un numeros material ceramic ce a apărut în publicații, nu întotdeauna la nivelul cerut de studiul cunoașterii acestei culturi al cărui drum trasat de H. Schmidt a fost de prea multe ori ocolit. Deschizînd noi orizonturi modalităților de interpretare a unei culturi, absolut necesare stadiului actual al cunoașterii universale, lucrarea este o valoroasă contribuție într-o problemă în care cercetarea noastră s-a pronunțat prea puțin.

Ruxandra Maxim-Alaiba

Die Hallstattkultur. Bericht über das Symposium in Steyr 1980 aus Anlass der Internationalen Ausstellung des Landes Oberösterreich, Linz, 1981, 422 p.

Cu prilejul expoziției internaționale „Cultura Hallstatt — forma timpurie a unității europene“, organizată în 1980 sub auspiciile guvernului landului Austriei Superioare, a avut loc, la Steyr, și un simpozion științific, consacrat aceleiași culturi, cu participarea unor bine cunoscuți specialiști din Austria, R. S. Cehoslovacă, R. S. F. Iugoslavia, R. P. Polonă, R. D. Germană, R. F. Germania, S.U.A., și R. P. Ungară. Culegerea de față întrunește cele 25 de comunicări, prezentate cu această ocazie, îngrijirea științifică a volumului și munca redacțională fiind meritul prof. dr. Clemens Eibner, dr. Alexandrine Eibner și dr. Dietmar Straub.

După prefața semnată de dr. Josef Ratzemböck, șeful landului Austriei Superioare (p. 6), urmează o amplă trecere în revistă a principa-

lelor aspecte ale culturii Hallstatt din Europa Centrală, scrisă de Josef Reitinger (p. 7—34). Această contribuție a constituit, totodată, și comunicarea inaugurală (prezentată în fața unui public mai larg, a simpozionului menționat). Spre deosebire de folosirea în arheologia românească, de pildă, a noțiunilor de cultură, civilizație sau perioadă hallstattiană în sens larg, atât Reitinger, cât și ceilalți autori ai volumului înțeleg prin **cultura Hallstatt** civilizația relativ unitară a secolelor 7—6 î.e.n., dezvoltată în spațiul care se întinde din Franța centrală și răsăriteană, peste Germania de sud, Elveția de nord și regiunile dunărene și est-alpine ale Austriei, pînă în Ungaria de vest (Transdanubia) și părțile de nord-vest ale Peninsulei Balcanice, respectiv, ale Iugoslaviei. Mai pot fi adăugate la acest nucleu Italia superioară, Boemia, Moravia și Silezia, părți din Germania centrală, Renania și chiar din nordul Spaniei, care constituie regiuni periferice, mai mult sau mai puțin influențate de cultura Hallstatt, dar care nu fac parte din aria propriu-zisă a acesteia. Austria Superioară ocupă un loc aparte în cadrul vastei arii a culturii Hallstatt, ea constituind o largă zonă de trecere între cercul vest- și est-hallstattian, conturate încă la sfîrșitul secolului trecut. Descoperirea eponimă, atribuită în general grupei vestice, se află, de fapt, în această zonă de interferență, fapt care explică, totodată, prezența în Hallstatt a elementelor tipice atât pentru cercul vestic, cât și pentru cel răsăritean.

Unele probleme ale periodizării și cronologiei culturii, respectiv perioadei Hallstatt sînt discutate de Georg Kossack (p. 35—46) și Konrad Spindler (p. 47—64). Lucrarea autorului din urmă reține atenția mai ales prin datele oferite de studiul dendrocronologic al resturilor de lemn din marele tumul de la Magdalenenberg, de lângă Villigen (R.F.G.) și concluziile care se desprind pentru cronologia absolută a Hallstattului. Pe baza inventarului, mormîntul central a fost datat la limita între Ha C și Ha D, iar mormintele secundare, săpate ulterior în mantaua tumului, au fost încadrate în faza Ha D1. Sfîrșitul acestui complex funerar este marcat de mormîntul 38, datat la limita etapelor Ha D1—D2. Potrivit datelor dendrocronologice, camera funerară a mormîntului central a fost construită (din lemne de stejar) în anul 551, iar două dintre mormintele secundare (nr. 72 și 6) au ajuns în pămînt puțin după anul 530, respectiv 510 î.e.n. După mărturia cercurilor de creștere, păstrate pe un hîrleț de lemn, lăsat la fața locului, o primă jefuire a mormîntului central a avut loc cu cîțiva ani după 504 î.e.n.

În lumina acestor date, faza Ha D1 începe pe la mijlocul secolului 6, iar Ha D2 cel mai devreme pe la 500. Sfîrșitul acestei faze din urmă, care, după cît se pare, coincide cu începutul fazei Latène A, nu poate fi plasat înainte de mijlocul secolului 5 î.e.n. Pentru Hallstattul tîrziu de la Magdalenenberg dendrocronologia ne indică, astfel, date absolute mai recente decît cele obținute pînă acum pe cale arheologică tradițională, date care par a fi valabile pentru întreaga arie hallstattiană, cuprinsă între Pădurea Neagră și Alpii Suabi.

Rămânind la problemele de periodizare și cronologie, menționăm că mai multe lucrări, cuprinse în volum, se referă și la problema trecerii de la Hallstatt la Latène, inclusiv la poziția cronologică a complexelor de tip Ha D3 — etapă definită de W. Kimming și S. Schiek în 1954. Unii specialiști, I. Kilian-Dirlmeier, de pildă, consideră și astăzi această etapă drept un orizont de sine stătător, situat între etapele Ha D2 și Lt. A. Alți cercetători, în frunte cu L. Pauli, sînt însă de părere că descoperirile de tip Ha D3 sînt contemporane cu faza Lt A, aceasta din urmă putînd să se intersecteze chiar și cu sfîrșitul etapei Ha D2. Erzsébet Jerem, discutînd Hallstattul tîrziu și Latène-ul timpuriu din Transdanubia (p. 105—136), ca și Jean Jaques Hatt, studiînd, comparativ, trecerea de la cultura Hallstatt la civilizația Latène în zona Hallstatt, Dürrnberg, Hunsrück-Eifel și Champagne (p. 411—416), par a îmbrățișa prima ipoteză. Dimpotrivă, Egon Gersbach, vorbind despre evoluția celebrei cetăți de la Heuneburg, de pe Dunărea Superioară, (p. 357—374), împărtășește cea de a doua concepție. La rîndul ei, nici Eva Soudská nu exclude ca unele morminte de tip Ha D3, respectiv Lt A, din cuprinsul necropolei, de la Manětín-Bradek (Boemia), să fie contemporane (p. 137—148).

Diferite aspecte ale culturii hallstattiene de pe teritoriul Austriei sînt tratate de Diether Kramer (p. 173—184), Claus Dobiak (p. 185—204) și Fritz Moosleitner (p. 205—226), ultimii doi autori avînd ca punct de plecare importante necropole de la Kleinklein, respectiv Uttendorf. Contribuția lui Tone Knez (p. 241—260) privind descoperirile de la Novo Mesto (Slovenia, Iugoslavia), se referă la zona sud-est alpină nord-vest balcanică a civilizației hallstattiene. În ceea ce privește Transdanubia, Erzsébet Patek ne informează despre unele rezultate obținute în urma reluării săpăturilor arheologice de la Sopron-Várhely (Ödenburg-Burgstall). S-a putut stabili, astfel, că așezarea și necropola de aici, încadrate, în general, în perioada Ha C—D, își încep evoluția, de fapt, încă în etapa Ha B3 (p. 93—104). Este foarte interesant și studiul lui Karl Klaus (149—158), care încearcă să stabilească, între Pădurca Vineză și lacul Fertő (Neusiedler See), în aria culturii Kalenderberg, cinci zone stăpînite de cîte un centru întărit (Mödling-Kalenderberg, Bad Fischau-Malleiten, Purbach-Burgstall, Eisenstadt-Burgstall, Sopron-Várhely).

Legăturile între cultura Hallstatt și Lausitz sînt analizate de Boguslav Gejiga (p. 297—314) și Werner Coblentz (p. 315—332). Ambii autori subliniază că aceste legături, respectiv, influențele hallstattiene, sînt intense mai ales în aria vestică a culturii Lausitz. Referindu-se la această zonă, B. G. vorbește chiar, pentru perioada Ha C—D, de un proces de hallstattizare, care poate fi sesizat în inventarul arheologic (ceramica mai ales), ritul funerar și, nu în ultimul rînd, în structura așezărilor.

Problematica așezărilor este tratată, de altfel, și într-un studiu special, semnat de Peter S. Wells (p. 389—398). Pornind de la centrele cel mai bine cercetate (Heuneburg, Mont Lassois, Hohenasperg, Hall-

statt, Sticna, Magdalenska Gora, Vace, Novo Mesto) și avînd în vedere particularitățile fizice ale unei așezări (poziția, forma, mărimea, structura), autorul încearcă să ajungă la anumite concluzii privitoare la economia comunităților respective. În aceeași ordine de idei, poate fi menționată și lucrarea lui René Joffroy (p. 417—419), privind căile de propagare a produselor grecești și italice în Gallia. În lumina celor mai recente descoperiri, coridorul riului Rhône nu mai pare să fi jucat, în aceste legături de schimb, acel rol care i se atribuisese de către unii cercetători, mai însemnate fiind, probabil, căile ce treceau prin pasurile Alpiilor.

Urmărind răspîndirea și frecvența diferitelor tipuri de pumnale hallstattiene în Europa Centrală, Susanne Sievers încearcă să tragă anumite concluzii și asupra poziției sociale a purtătorilor de arme, precum și asupra tehnicii de luptă (p. 399—410). În ceea ce privește acest din urmă aspect, autoarea nu exclude, pentru Hallstattul tîrziu, anumite influențe grecești (falanga de hopliți).

O descoperire mai puțin obișnuită: două calapoade din lut pentru confecționarea încălțămîntei, provenite de la Sommerein (Austria Inferioară), i-a permis lui Wolfgang Neugebauer să formuleze unele concluzii privitoare la portul din epoca hallstattiiană (p. 159—172).

Un grup de cîteva comunicări se referă la domeniul artei hallstattiene. Tradițiile din epoca bronzului ale acestei arte din Transdanubia sînt discutate de Tibor Kovács (p. 65—78). Alexandrine Eibner consacră un amplu studiu conținutului de idei al reprezentărilor artistice hallstattiene, de pe situle mai ales (p. 261—296), iar Hans Peter Uenze se oprește asupra unor reprezentări figurale din aceeași epocă, provenite din nordul Bavariei (p. 375—388). Otto-Herman Frey revine în studiul său (p. 227—240) asupra unei aplicații, compusă din patru protome de animale „în vîrtej”, descoperită încă în anul 1893, în mormîntul 38 al tumulului II de la Magdalenska Gora (Slovenia), datat în prima jumătate a secolului 5 î.e.n. Urmărind analogiile din cercul „traco-cimerian”, „traco-scitic”, respectiv tracic și italic, autorul consideră că piesa în discuție reprezintă o mixtură tipică de elemente răsăritene și italice, contactele între lumea italică și cea tracică fiind asigurate tocmai prin zona sud-est alpină-nord-vest balcanică, regiune de unde provine și aplica de la Magdalenska Gora.

Fenomenele etno-culturale de origine răsăriteană, din vecinătatea sau chiar din aria culturii Hallstatt, rețin și atenția altor cercetători.

Zbigniew Bukowski de pildă, se oprește asupra celor mai vestice descoperiri de tip scitic (vîrfuri de săgeți, pumnale, topoare de luptă, piese de harnașament), provenite din aria culturilor Kalenderberg, Horakov, Bylany și Lausitz, din bazinul hidrologic al Moravei, Odrei și Wartei (p. 333—356). În concepția autorului, aceste descoperiri sînt dovada unei scurte și probabil unice invazii scitice, care a avut loc în a doua jumătate a secolului 6 î.e.n., dinspre sud, prin Poarta Moravă, pînă în vestul Sileziei. Nu este exclus — susține Z. B. — ca aceste eveni-

mente să fie în legătură cu expediția lui Darius împotriva sciților din anul 513 î.e.n.

Publicarea acestui frumos volum, tipărit în condiții ireproșabile, fără îndoială va contribui — așa cum și-au dorit editorii — la o mai bună cunoaștere, în lumea științifică internațională, a noilor rezultate ale cercetărilor arheologice privitoare la una dintre cele mai înfloritoare perioade ale preistoriei central-europene.

Attila László

DAN GH. TEODOR, Continuitatea populației autohtone la est de Carpați, în secolele VI—XI e.n. Așezările din secolele VI—XI e.n. de la Dodești — Vaslui, Ed. Junimea, Iași, 1984, 152 p.

Consacrată studierii vestigiilor arheologice din secolele VI—XI e.n. din așezările de la Dodești, cartea pe care o recenzăm reprezintă prin conținutul și interpretarea materialului arheologic scos la iveală prin săpături sistematice efectuate între anii 1967 și 1975, „o solidă și indispensabilă bază de referință în cercetarea unor interesante, complexe sau mai puțin cunoscute aspecte ale arheologiei și istoriei primului mileniu al erei noastre“ — după cum precizează cu claritate însuși autorul în „Introducere“ (p. 7—9).

Un prim capitol rezervat cadrului fizico-geografic și descrierii așezărilor de la Dodești, ne înfățișează problemele deosebit de dificile ale metodei de cercetare stratigrafică a celor trei așezări suprapuse, care însă prezintă o deosebită importanță istorică pentru problema conținutului populației autohtone în spațiul estic extracarpatic (p. 10 — 19). În următoarele trei capitole sînt prezentate așezările de la Dodești în ordinea succesiunii cronologice a) așezarea din secolele VI—VII (p. 20 — 48); b) așezarea din secolele VIII — IX (p. 49 — 106); c) așezarea din secolele X — XI (p. 107 — 128). Ultimul capitol este dedicat evidențierii importanței istorice a investigațiilor și cercetărilor arheologice efectuate la Dodești sub raportul cunoașterii și îndeosebi a înțelegerii corecte a evoluției societății autohtone vechi românești, din regiunile extracarpatiche răsăritene (p. 129—140). Cartea se încheie cu un rezumat și lista ilustrațiilor în limba franceză, precum și cu un indice (p. 141 — 152).

Vestigiile inedite din așezările suprapuse de la Dodești prezintă o importanță primordială pentru cunoașterea istoriei primului mileniu al erei noastre din spațiul românesc, deoarece, documentul arheologic scos la lumină constituie mărturia certă a ocupațiilor locuitorilor din așezările respective, a tipului de așezare, precum și a tipurilor de locuințe și a detaliilor de ordin gospodăresc, dezvăluite de toate anexele locuințelor cercetate. Toate aceste mărturii de netăgăduit, constituie în mo-